

ran egy-egy nyomtatott oldalon meghaladják a főszöveg sorszámát. A nagyszámú szövegeltérés eredményeként egy-egy levélen többször is újból kell kezdeni az abc-t, azaz a–z, aa–zz, aaa–zzz jelű jegyzeteket is kénytelen a sajtó alá rendező használni, az olvasó nem túl nagy gyönyörűségére. Ahol viszont kevés a jegyzet, például a *Demokritus*-kiadásnál, ott meg az egy lapon kétszer is újrakezdődő (mert levélszámra utaló) azonos abc okoz nehézséget. A szöveg folyamatos olvasását megnehezíti az is, hogy a szómagyarázatok részben a lap alján, részben csupán a kötetvégi listán szerepelnek, időnként azonban mindkét helyen. Nincs teljesen szétválasztva a tárgyi jegyzetek és szómagyarázatok „feladatköre” sem. Néhány szó mindkét helyen megmagyaráztatik, például garázdálkodik, zsobrák, göcsöre, mások egyik jegyzetanyagban sem találhatók, például paroch (426.), vitorlás pástétom (427.). A névmagyarázatok között találunk olyan, az eredeti szövegből kivett magyarázó szót, amely korábban már értelmezésre szorult, például Szakáll bég – a magyarázat szerint: vacans pap Udvarhelyen. Csak az eredeti szöveg lapalji jegyzetéből derül ki, hogy a „széles és tömött Szakállú Vén Prédikátor vala Udvarhelyen Vácántiába” kifejezés szolgálaton kívüliséget jelent. A névmutató sajnos csak az eredeti szövegekre utal, a tárgyi jegyzetekben a neveket nem tudjuk visszakeresni. Általában a visszakeresés meglehetősen bonyolult és ebben az esetben a

kiadó feladata lett volna, hogy lehetőséget adjon a sajtó alá rendezőnek valamilyen ésszerűbb megoldásra. Véleményünk szerint nagymértékben megkönnyítette volna a kötet használatának a dolgát, ha legalább a jegyzetekben megvalósították volna az élőfejek rendszerét. Miután a tárgyi jegyzetek nagy száma miatt minden mű jegyzet-számozása újra indul, olvasás közben állandó gondot okoz az éppen kézben lévő mű jegyzeteinek megkeresése.

A fentiekben túl bonyolultnak talált jegyzet- és mutatórendszerből azonban sajnálatos módon hiányzik a felhasznált irodalom jegyzéke, ezeket az információkat (azaz főleg a Hermányi Dienesre vonatkozó szakirodalmat) több helyről, az előszóból, a tárgyi jegyzeteknek az egyes művekre vonatkozó bevezetőjéből és magukból a jegyzetekből lehet csupán összegyűjteni. Néhány hiány a rövidítésjegyzékben is kimutatható, például van MKSz, MNy, de nincs ItK, It, OL, OSZK.

A több mint hétszáz lapos szövegkiadás elhanyagolandó hiányosságainak kipécézése csupán arra utal, hogy a recenzens hiába keresett, nem talált súlyosabb kivetnivalót a terjedelmes kötetben. Lelkiismeretes és pontos munkával találkozott és szeretné remélni, hogy Hermányi Dienes művei nemcsak kuriózitásuk okán, hanem éppen a hatalmas ismeretanyagot összefoglaló jegyzetek miatt a XVIII. század kutatóinak megkerülhetetlen kézikönyvévé válnak.

Németh S. Katalin

## KÉTSZÁZ ÉVES AZ EGRI FŐEGYHÁZMEGYEI KÖNYVTÁR 1793–1993

Emlékkönyv. Szerkesztette: Antalóczi Lajos. Eger, Főegyházmegyei Könyvtár, 1993. 343 l.

Ma, amikor a könyvesboltok és az aluljárók könyvespultjai roskadoznak az igénytelen kivitelű, papírkötésű, sajtóhibákkal teli, hivalkodó és ízléstelen

címlapú könyvektől, öröm kézbe venni az Egri Főegyházmegyei Könyvtár emlékkönyvét. Az elegáns, bordó bőrkötésű, színes fotókkal illusztrált szép

könyv méltó ahhoz az intézményhez, amelyről szól. Nemcsak a külseje, hanem a benne olvasható tanulmányok, és a mellettük szereplő bibliográfiák, életrajzok gazdag adattára miatt is.

A szerkesztőnek, Antalóczi Lajosnak sikerült elkerülnie azt, ami az ilyen vegyes tartalmú köteteknek gyakori hibája, vagyis az esetlegességet és az eltérő színvonalú tanulmányok közreadását.

A kötet nyitó tanulmánya az elttel kétszáz év történetét kíséri végig, a könyvtár alapításának előzményeitől egészen napjainkig. Antalóczi Lajos érseki főkönyvtáros levéltári dokumentumok felhasználásával mutatja be a gyűjtemény létrejöttét és annak későbbi sorsát, leírja a könyvtár elhelyezésére szolgáló termeket, időrendi és betűrend szerinti mutatót közöl a könyvtárosokról, végül ízelítőt nyújt a könyvtár legérdekesebb ritkaságaiból és kézírataiból. (Ez a rövid „tallózás” nagyobb terjedelmet és gondosabb korrektúrát is megérdemelt volna.) Jól egészíti ki a tanulmányt az a portré, amelyet Kádár László a könyvtár alapítójáról, Eszterházy Károly egri püspökről rajzolt. A részletes és objektív pályaképet tovább árnyalja Bitskey István tanulmánya (*Római hatások a barokk-kori magyarországi főpapi könyvgyűjtésben*), amely a római Collegium Germanicum Hungaricum magyar alumnusainak könyvgyűjtő szokásait vizsgálja, s ezeken keresztül azt a hatást, amelyet Róma tett a magyar könyvtári kultúrára – a többi könyvtáralapító nagy főpap mellett, magára Eszterházy Károlyra is. Eszterházy érdeklődési körébe beletartoztak a püspökség plébániai könyvtárai is: 1767-től kezdve a Canonica Visitatio jegyzőkönyveiben fel kellett tüntetni a templomokban őrzött liturgikus könyveket és a plébánián található könyvek leltárát is. Ezt a könyvtár- és irodalomtörténészek számára is nagyon értékes

anyagot dolgozta fel Kovács Béla *Plébániai könyvtárak Heves megyében 1767–1769* címmel. Ezt a munkát az tudja értékelni igazán, aki maga is végzett hasonló: rendkívül sok időt és türelmet igénylő feladat a hiányosan, sokszor hibásan, rövidítve felvett könyvjegyzékekben szereplő műveket azonosítani (néha intuíció és szerencse is kell hozzá) és az adatokat rendszerezni. Kovács Béla tanulmánya minden lehetséges szempontból megvizsgálja az anyagot: a 47 Heves megyei plébánia tételes könyvjegyzéke után közli az összesített katalógust és a jegyzékekben olvasható 959 könyv tematikai megoszlását is, s külön jegyzéket állít össze a művek szerzőiről. Terjedelmi okok miatt nem közölhet róluk teljes életrajzot – így viszont esetleges, hogy kiről milyen adat került a listára, elég lett volna talán a művek jegyzékében adni a szerzőkről is egy-két információt.

Az Egri Főegyházmezei Könyvtár egyik kötet (egy 1742-ből való latin-horvát-német-magyar szótár) volt a kiindulópontja Lőkös István tanulmányának (*A kaj-horvát nyelvű írásbeliség Ivan Pergošićtól Andrija Jambrešićig*). A magyar irodalmárok (és nyelvészek) figyelmére is méltó lexikon betetőzése volt annak a folyamatnak, amely a kaj-horvát irodalmi nyelvet létrehozta, előzményei között Lőkös István több érdekes írói kezdeményezést is bemutat, kiemelve a magyar vonatkozásokat.

Kilián István az Egri Érseki Levéltárban őrzött jezsuita háztörténet színház-történeti anyagát adja közre. Staud Géza már megjelentette ennek kivonatát, de az egy-két soros adatokon túl még sok, eddig kiadatlan információt tartalmaz a *Historia Domus*: például az előadott darabokról, azok fogadtatásáról, a nézőkről stb. Az itt közölt adattár teljesebb, bővebb, és pontosabb is az eddiginél (szerepelnek benne a retorici-

kai gyakorlatként előadott declamatiók is, így összesen 257 adatot tartalmaz).

Eszterházy Károly terve egy négy fakultással működő egyetem létrehozása volt: ezt szolgálta volna a könyvtár és az egri nyomda is, s ennek egyik alappillére lett volna az egri Teológiai Főiskola. Az 1709-ben alapított intézmény történetéről Bosák Nándor tanulmányában olvashatunk. Kapcsolódik a kötet a mai egri Hittudományi Főiskolához is. Ott hangzott el ugyanis Cs. Varga Istvánnak az a két előadása, amely a Boldogasszony- és a templom-motívumot vizsgálja a magyar irodalomban, gyönyörű versekkel illusztrálva e motívumok megjelenítését, egészen napjainkig.

Nagy értéke a kötetnek Iványi Sándor tanulmánya, amely az egri püspöki nyomdáról nyújt hiteles képet, kijavít-

va a szakirodalomban szereplő téves állításokat. Megállapításai szerint több mint 700 nyomtatvány került ki innen a XVIII. század folyamán.

Iványira a kötet második felében (*Könyvtárosportrék és bibliográfiák*) külön fejezet emlékezik, s azt, hogy munkássága milyen meghatározó volt a könyvtár életében, az általa összeállított bibliográfiák is jelzik (Czapik Gyula írói munkásságáról és a könyvtárról).

A kötet második fele tisztelgés az eltelt 200 év legjobb könyvtárosai előtt: az Albert Ferencről, Michalek Manóról, Leskó Józsefről, Iványi Sándorról készített portrékat a műveikről összeállított részletes bibliográfiák teszik teljesé, Szecskó Károlynak köszönhetően.

Pintér Márta Zsuzsanna

## RÓMÁNAK VISELT DOLGAI. BESSENYEI GYÖRGY ÖSSZES MŰVEI

Kritikai kiadás. Sajtó alá rendezte: Penke Olga. Budapest, Argumentum Kiadó–Akadémiai Kiadó, 1992. I–II. 366, 378 l.

Bessenyei késői művei párhuzamosan készültek; a *Rómának viselt dolgaira* – mint a bevezető-tanulmányban olvassuk – utalások találhatók *A bihari remetében*, szövegparhuzamok *A természet világában*. E kapcsolatok helyenként nyújtanak némi támpontot az értelmezéshez, esetleg a kronológiához; a hiteles szöveg megállapítása azonban itt és minden Bessenyei-kiadásban problémákat okoz. A római történetnek van ugyan autográf kézírata, de van korabeli másolata is, ez utóbbin Bessenyeitől származó javítások olvashatók. Kézenfekvő lenne, hogy e javított változat legyen a közlés alapja, ám mivel Bessenyei e korpusznak csak az első 3 könyvét nézte át, a szöveg nem lett volna egységes, így Bessenyei korrekciói jogosan a jegyzetbe kerültek. Szövegközlési problémát jelent a mű ajánlása is: ez Orczy Lászlóhoz szól, autográf kézírata

nem maradt fenn, csak a másolatban olvasható; a szerkesztő az OSZK Levelestárában megtalálta, Orczy Lászlóhoz írott levelet vette helyesen alapszövegnek. Bessenyei ezt látta a másolatban, javításokat nem tett rajta, így hiteles változatnak fogadható el.

Külön fogas kérdés a másolat második kötése végén található *Beszéd az Országának Tárgyáru* c. rész közlése. Ez az írás már sok problémát okozott a szakirodalomnak: önálló mű-e? Bevezető inkább? Mely műhöz készült? Miért került e helyre? A szöveg nem ad egyértelmű elgigázítást. Összefoglaló igényű, mint általában a késői Bessenyei-művek, szól a nemzet boldogulásának eszközeiről, a tudomány, a törvények tanulásáról, a magyar nyelv fejlesztésének szükségességéről, a nemzeti identitás megőrzéséről, az akadémia felállításának fontosságáról.